

Openingstekst: Gebed aan de grens
Gegaan tot waar wij kunnen
aan de grens van het Licht staan wij,
in wezen onbegrensd, in het gezicht van de dood.
En wij herinneren ons de oude woorden
dat leven verandert
maar niet wordt weggenomen,
dat niets en niemand verloren gaat.
Uit: Gebed aan de grens, Hein Stufkens

Lezing: Rom. 8, 38-39 (NBV)

Ik ben ervan overtuigd dat dood noch leven, engelen noch machten noch krachten, heden noch toekomst, hoogte noch diepte, of wat er ook maar in de schepping is, ons zal kunnen scheiden van de liefde van God, die Hij ons bewezen heeft in Christus Jezus, onze Heer.

Overweging

Een hoofdstuk vol parels is het, het achtste hoofdstuk uit de brief aan de Romeinen. De schepping die zucht en lijdt als in barensood bijvoorbeeld. Hoe actueel is deze verbondenheid van ons met onze schepping niet juist nu. Of de Geest die voor ons pleit met woordeloos zuchten. Hoe troostend zijn deze woorden niet als wij zelf geen woorden meer hebben, als wij zelf niet meer kunnen bidden. En dan onze tekst van vandaag. Niets kan ons scheiden van de liefde van God. Dood noch leven, engelen noch machten noch krachten.

Vandaag houden wij met deze woorden van Paulus als het ware één zo'n parel in onze hand en kijken ernaar. Wij wrijven de parel en kijken of hij gaat glanzen. Wij voelen de parel en wij kijken welke beelden deze parel bij ons oproept. – Wetend dat deze ene parel ook onderdeel is van een ketting. Dat deze woorden onderdeel zijn van een hoofdstuk en van een hele brief, onderdeel van het hele denken van Paulus. En wetend dat die ketting als geheel ook weer van alles oproept aan voorstellingen en beelden. Wat dat betreft vond ik het eigenlijk wel heel passend dat deze viering vorige week per ongeluk als onderdeel van de dogmatiekserie op de liturgie stond aangekondigd. Daar waar wij zoals vandaag zoeken naar verbondenheid die blijft, daar staan wij immers in een lange traditie van verlangen en van geloven en van zoeken naar beelden en naar woorden. En daar raken wij ook aan eeuwen theologiseren. Eeuwen denkkraft en inzet om al die beelden en al die woorden die ons in de Bijbel worden aangereikt en ook de ervaringen en het verlangen van ons mensen, in verband te brengen met elkaar.

De katholieke leer van het vagevuur is zo'n zoekende poging. Een poging om recht te doen aan de gerechtigheid van God én aan de barmhartigheid van God. Uiteindelijk houdt God iedereen vast, zegt deze leer. Alles in allen. Maar daar gaat voor sommigen wel een periode van loutering aan vooraf. Levenden en doden zijn in deze voorstelling met elkaar verbonden. Want wij kunnen aan deze kant van de grens nog iets voor onze geliefde overledenen doen. Onze gebeden kunnen hen helpen. En Allerzielen, de gedenkdag van de overledenen, is de belangrijkste dag om voor de overledenen te bidden.

De laatmiddeleeuwse commercialisering van deze gebeden voor de overledenen is toen de aanleiding geworden voor de reformatie. Luther heeft zijn stellingen – zo gaat het verhaal – heel bewust juist op de vooravond van Allerheiligen en Allerzielen op de kerkdeur gespiegeld. Achter de protestantse afwijzing van de leer van het vagevuur staat niet alleen de zeer smalle Bijbelse basis ervan, maar vooral het centrale punt dat de genade van God om niet is, gratis is. Maar dat niet alleen. Ook de leer van de uitverkiezing, die vorige week hier in de viering aan de orde was, komt hier voor velen om de hoek kijken. Daar waar het lot van een overledene tóch al vaststaat, daar hoef je immers niets meer voor hem of voor haar te doen en kún je ook niets doen.

Als wij vandaag in onze oecumenische Ekklesia de namen van onze dierbare overledenen noemen en als wij kaarsen aansteken voor wie wij missen, dan staan vagevuurvoorstelling en uitverkiezingsleer voor de meesten van ons vermoedelijk ver van ons af. Wat doen wij dan wanneer wij kaarsen aansteken en de namen noemen? En wat betekent dat? Met de parel van Paulus woorden in de hand wil ik kijken wat wij, staande aan deze kant van de grens, kunnen zeggen over een verbondenheid van levenden en doden.

“Ik ben ervan overtuigd dat dood noch leven, engelen noch machten noch krachten, heden noch toekomst, hoogte noch diepte, of wat er ook maar in de schepping is, ons zal kunnen scheiden van de liefde van God, de hij ons gegeven heeft in Christus Jezus, onze Heer.”

Niets, helemaal niets, kan ons scheiden van de liefde van God. Ook de dood niet. Wij houden deze parel in de hand. Woorden zijn hier gauw te groot. Of te wetend. Want wij weten het niet. Wij kunnen slechts tastend vertrouwen. ‘Of wij leven of sterven, wij vallen niet uit Gods hand’, zeggen wij in zulk tastend vertrouwen. En wij bidden: ‘Laat ons leven in het vertrouwen dat levenden en doden in uw hand geborgen zijn én verbonden zijn met elkaar.’ Staande aan de grens spreken wij tastend. En slechts in beelden.

Tastend probeer ik voorbeelden te schetsen van doorgaande verbondenheid van levenden en doden. En ik begin met het heel letterlijke verder leven van onze gestorvenen in ons en in ons leven. Door alles wat wij van hen hebben ontvangen. Door hoe zij ons hebben gevormd.

Met woorden van Kurt Marti:

Ik ben wat ik ben door anderen.

Ik geloof wat ik geloof dankzij anderen.

En zo met elke ademtocht, leven uit gezellige genade.

Dankbaar zijn wij. Maar vaak ook niet zonder pijn. Want vaak hebben wij niet of niet voldoende ontvangen wat wij wél nodig hadden. Vaak hebben wij tevergeefs gewacht. En dat maakt rouw lastig en complex. Soms is de erfenis die wij hebben gekregen uiterst ingewikkeld. Oude en ingesleten patronen van doen en van reageren, vaak door de generaties heen. Dat vraagt van ons dat wij de ontvangen erfenis uitgeven. Dat wij heel bewust kijken wat wij hebben ontvangen en heel bewust kijken wat wij door willen geven en wat niet. Ik denk dat dit uitgeven om door te geven wat het leven dient een vorm van doorgaande verbondenheid is. Een vorm van trouw over de grens van de dood heen.

Een ander voorbeeld. De protestantse theoloog Jürgen Moltmann waardeert in de leer van het vagevuur de verbondenheid van levenden en doden. Nee, onze overledenen hebben onze gebeden niet nodig, zij hoeven niet door ons te worden gered. Maar ons gedenken doet hen wel goed. Moltmann spreekt hier van anamnetische solidariteit. Wij vergeten de doden niet en wij vergeten ook niet wat zij hebben geleden. Ook de voorstelling van het koninkrijk van God is een vorm van deze anamnetische solidariteit. Omdat deze voorstelling vasthoudt aan de hoop voor wie gestorven zijn zonder dat hen nog recht is gedaan.

Een laatste tastend voorbeeld. Over heel de wereld en in alle tijden vinden wij tradities rond een aanwezigheid van de gestorvenen in de wereld van de levenden. Op bepaalde tijden van het jaar en op bepaalde momenten van het leven lijkt de grens tussen levenden en doden als het ware wat dunner te zijn. Wat doorlatender. En ervaren mensen hun overledenen op een andere wijze nabij. Die nabijheid is gewenst. En ze is ook gevreesd, want ze is ook gevaarlijk. En dus zijn er allemaal tradities en gebruiken om met die nabijheid om te gaan. Ik kan me voorstellen dat er een ervaringswijsheid zit in deze tradities. Dat de grens inderdaad soms wat dunner kan zijn.

Als maatschappij zijn wij hier ongevoelig voor geworden. Als maatschappij missen wij de taal en de levende gebruiken om een dunnere grens waar te nemen en om ermee om te gaan. Wij missen de schroom. En tegelijkertijd is die taal er wel in onze geloofstraditie. 'Engelen noch machten noch krachten kunnen ons scheiden van de liefde van God', zegt Paulus, levende in een wereld waarin allerlei grenzen als wat dunner en doorlatender werden ervaren.

In een heel andere en heel bedreigende wereld spreekt Dietrich Bonhoeffer vele eeuwen later van 'goede machten'. Een gebed dat voor velen een parel is. Een gebed waaruit het vertrouwen spreekt ten diepste in Gods hand geborgen te zijn. En een gebed dat voor mij uitdrukking geeft aan die ene gemeenschap van levenden en doden die elkaar bij God nabij zijn:

In goede machten liefderijk geborgen verwachten wij getroost wat komen mag. God is met ons des avonds en des morgens, is zeker met ons elke nieuwe dag.

Amen

Slottekst:

Herbst

Die Blätter fallen, fallen wie von weit,
als welkten in den Himmeln ferne Gärten;
sie fallen mit verneinender Gebärde.

Und in den Nächten fällt die schwere Erde
aus allen Sternen in die Einsamkeit.

Wir alle fallen. Diese Hand da fällt.
Und sieh dir andre an: es ist in allen.

Und doch ist Einer, welcher dieses Fallen
unendlich sanft in seinen Händen hält.
(Rainer Maria Rilke)

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl